

Srečo DRAGOS

Marko Kerševan

Svoboda za cerkev, svoboda od cerkve
Sophia (Zbirka Sodobna družba), Ljubljana 2005, str. 246, 3.900,00 SIT (ISBN: 967-6294-64-4)

Naslov označuje jedro problema, s katerim se intenzivno ukvarjamo v zadnjih desetletjih na Slovenskem v zvezi z Rimskokatoliško cerkvijo (RKC). Problem je v tem, kako prakticirati ločitev cerkva in verskih skupnosti od države, da bi zadostili imperativu, povzetem v naslovu. Na Slovenskem ne izstopamo od drugih družb po tem, da se ukvarjamo z omenjenim vprašanjem. Naša posebnost je, da se znova prepiramo, ali je ločitev sploh smiselna. Oponenti so skeptični do tega, pri nas z ustavo določenega načela zato, ker v njem vidijo ideologijo laicizma, s katero se hoče RKC spet potisniti v »katakombe«. Pogosta slepa pega zagovornikov ločitve pa je reduciranje cerkve kot kompleksnega pojava zgolj na vrhovno elito cerkvenih funkcionarjev RKC, ki se borijo za oblast. Osnovna poanta knjige je pokazati zgrešenost takšnih poenostavitev in odgovoriti na vprašanje, kako naprej.

V ta namen je avtor (i)zbral svoje ključne tekste iz obdobja zadnjih desetih let in jih opremil z uvodnim komentarjem. V prvem delu je zbranih sedem socioloških razprav na naslovno temo, drugi del knjige pa prinaša različne sprotne posege in komentarje, nastale ob pomembnih in hkrati spornih temah, ki se občasno odpirajo v javnosti (o papežu in njegovem obisku pri nas, o verstvih in etiki v javni šoli, o vatikanskem sporazumu, o bivšem nadškofu, o cerkvenem odnosu do džamije, do vojne v Iraku ipd.). Kakšen smisel ima

ponoven natis že objavljenih besedil? To se počne takrat, ko gre za znanstvene študije s trajnejšo veljavo, da se jih zbere na enem mestu v zvezi z določeno temo. Običajno se z monografsko izdajo lažje zagotovi celovitejša refleksija izbrane teme, ker se posamične objave iztrga pozabi, saj so v periodičnih publikacijah podvržene inflatornemu učinku. Pri Kerševanovi knjigi pa so še trije dodatni razlogi za takšno odločitev:

- domet: opozoril bi na žalostno razliko med analitičnim in širšim družbenim dometom besedil v tej knjigi, ki je izrazito obratnosorazmeren. Ob tako pomembni temi, ki okupira slovensko družbo in politiko že dolga desetletja, je analitični domet (povzet v nadaljevanju) občutno večji od družbene odmevnosti, zdi se mi celo, da večji kot je prvi, manjši je drugi. Kako si sicer pojasniti dejstvo, da se znova odpirajo povsem iste teme, ki so pri nas konceptualno bile razrešene povsem zadovoljivo že pred stotimi leti (npr. s Krekom), da se na najvišjih ravneh sprejemajo odločitve, ki ignorirajo strokovne predloge, da se vedno znova na isti način polemizira o istih problemih, kot da se z njimi ne bi nihče nikoli strokovno ukvarjal.
- dialog: spomnimo se, kakšen je dialog med specialisti za obravnavano temo, npr. med teologi in sociologi na Slovenskem. Vemo, da se težavnost tega dialoga v zadnjih letih rešuje z načinom, ki bolj kot kadarkoli prej povečuje njegovo brezizhodnost. Da se uporabljajo stigme, podtikanja in diskvalifikacije niti ni najhujše (to je vsaj znak, da ne gre za popolno ignoranco). Zaskrbljujoče pa je, da se celo v najburnejših polemikah nikoli ne zgodi, da bi npr. kak

teolog pri kritiki svojega nasprotnika uporabil njegove tekste, se skliceval na zapisane misli, izpodbijal študije, skratka, citiral, analiziral, kar je bilo in kakor je bilo objavljeno. Seveda tudi Kerševanova knjiga dialoga ne bo izboljšala. Verjeti v kaj takega bi bila razsvetljenska iluzija, saj gre pri takšnih polemikah bolj za interese kot za nevednost. Vendar pa knjiga olajšuje možnost za *ad rem*, da se kritičnost in polemičnost do stališč, konceptov in rešitev opira na tekste, zdaj zbrane na enem mestu; banalno, a dragoceno opozorilo (mimogrede: v dodatku je na pobudo izdajatelja objavljena tudi študija z naslovom Cerkev in sodobni svet, ki jo je avtor napisal daljnega leta 1965!, ko je bil še študent. Besedilo je presenetljivo aktualno in vzdrži strokovno presojo tudi z danšnjega vidika. Bralce –zlasti najbolj kritične – pozivam, naj mi ne verjamejo na besedo in sami preverijo. Ali se kdo spomni kakšnega družboslovnega članka pri nas na omenjeno temo, ki bi vsebinsko vzdržal štiridesetletni časovni preizkus?)

- metoda: tretji razlog za monografijo zbranih besedil je nov način branja. Pri razumevanju posameznih člankov, ko so ločeni od drugih zaradi raztresenosti po različnih publikacijah, stopata v ospredje predvsem funkcionalistični ali pa simbolni pristop k obravnavani tvarini. Prvi taktik, ko se sprašujemo, kakšna je narava neke deklarirane ali namišljene dejavnosti, ko jo primerjamo z učinki, ki jih sproža, ali pa s tistimi, ki so jo povzročili. Če se spomnimo, da ima RKC pri nas od najvišje sodne instance priznan status »splošno koristne ustanove« in če ne pozabimo,

da je Merton že pred pol stoletja izpodbijal to klasično funkcionalistično predpostavko, ker za nobeno institucijo ne more veljati *a priori*, potem vemo, da je osredotočanje na družbena dejstva nujno zlasti v okoljih, kjer se ta zamegljujejo. Podobno velja za simbolni pristop, ko se v ospredje analize postavlja mišljenje (cerkve, vere, dogodkov in trendov v tej zvezi, doktrinarnih izjav itd.), razumevanje teh pojavov in načinov komuniciranja o njih. Kaj se skriva pod trditvami, da smo Slovenci katoliški narod, kakšna je npr. sporočilnost dogodkov, ko se najvišji državni funkcionarji skupinsko udeležujejo cerkvenih ritualov, ko vojaki na službene stroške romajo v Lurd, ko političen stranke nasprotujejo izgradnji džamije itd., pri takšnih vprašanjih je simbolna analiza nepogrešljiva. Preprečuje samoumevnost teh dogodkov in dviguje preprogo, da lažje vidimo pod njo. Tretji način analize je kompleksnejši, recimo mu strukturalističen. Obravnavano tvarino skuša analitično razcepiti na osnovne strukture, oblike, dogodke in motive, nakar preverja načine, kako se te sestavine povezujejo med sabo in zakaj se tako, ne pa drugače. Na ta način dobljeni opisi in razlogi pojavov razgaljajo strukturo pod njihovo površino, omogočajo vpogled v njihove »geološke plasti«. Razporeditev teh plasti pojasi, kar vidimo na površju. Ker je strukturalističnemu pristopu težko slediti v posameznih člankih, je monografija bolj hvaležen medij. Avtor se je namesto kronološkega zaporedja odločil za vsebinsko razvrstitev prispevkov in z dodanim uvodom podčrtal skupno problematiko. S tem je izostril struk-

turno kompleksnost naslovne teme, ki se v parcialnem branju hitro izmuzne.

V nadaljevanju naj opozorim na RKC kot eno od takšnih tem. Za kakšno kompleksnost gre v tem primeru in s kakšnimi »geološkimi plastmi« se srečujemo? RKC opravlja številne dejavnosti, ki se različno obnašajo v posameznih obdobjih. Pomen te trditve lahko ilustriramo s križanjem štirih temeljnih področij (cerkvenih funkcij) s tremi družbenimi obdobji slovenske družbe v zadnjih sto-petdesetih letih. Funkcije, ki jim RKC tako ali drugače ostaja zvesta od svojega začetka, lahko na kratko označim kot: 1. evangelijska, 2. religijska, 3. socialno regulativna in 4. organizacijska. Če jih križamo s tremi obdobji – modernizacijskim, realsocialističnim in tranzicijskim – kakšna je »geologija« razmerij med cerkvenim in posvetnim, zakaj nastajajo premiki in občasni potresi?

1. Prva funkcija je evangelijska: RKC je ustanova, zavezana dvojni sporočilnosti evangelija, usmerjenega k človekovi individualni odrešitvi po božji milosti in hkrati h kolektivni eshatologiji. Z upoštevanjem družbenega konteksta (po omenjenih obdobjih, »plasteh«) se to sporočilo komplicira v naslednjem smislu:

Modernizacija: okrepi premik v smeri individualizacije odrešenja, kolektivna eshatologija pa se začinja uveljavljati sekularizirano, vse bolj zunaj RKC (politične in nacionalne utopije, ideologije).

Realni socializem: z uresničevanjem sekularizirane variante kolektivne (socialistične) eshatologije se znotraj RKC pospeši premik k individualiziranemu odrešenju kot funkcionalni alternativni socialistične eshatologije.

Tranzicija: kriza socialistične variante kolektivistične eshatologije okrepi in-

dividualistično usmerjenost. Ker ta ne vodi v samodejno oživljanje krščanske variante kolektivne eshatologije, skuša z njeno afirmacijo RKC zaustaviti sekularizirani individualizem, pri tem pa ignorira solidarnostno dimenzijo prejšnje kolektivne eshatologije (v socializmu), čeprav je skupna tudi cerkveni doktrini in čeprav je še živa v javnem mnenju. Hkrati pa si s pavšaliziranjem, stereotipiziranjem in celo demoniziranjem socializma RKC oteži možnost kritike liberalističnega individualizma. Problem: ideološka in doktrinarna zagata RKC pri vprašanju, kako hkrati kritizirati neoliberalizem, zagovarjati svobodo posameznikov in afirmirati solidarnost.

2. Religijska funkcija: RKC je ustanova, ki zadovoljuje splošne religiozne interese (regulacija stika s svetim, osmišlitev sveta in posameznika v njem, skrb za temeljne moralne vrednote, pomoč posameznikom v kriznih situacijah itd.). Te različne religijske dejavnosti si je od vseh institucij uspela ravno RKC koncentrirati (monopolizirati) v največji meri.

Modernizacija: RKC še opravlja vse splošne religijske funkcije, a s pluralizacijo izgublja monopol nad njimi.

Realni socializem: RKC se s svojo dejavnostjo znajde v situaciji, kjer predvsem ona sama ohranja pluralistični položaj (okrog omenjenih funkcij), saj je zdaj uradna državna ideologija tista, ki izvaja monopol.

Tranzicija: s propadom državnega monopola lahko zdaj RKC spet odkrito sodeluje skupaj z drugimi pri legitimiranju (osmišljevanju, utemeljevanju) glavnih družbenih institucij, človekovih pravic, celo naroda in nacionalne države. Problem: ko se v tej skušnjavi skuša postavljati v vodstveni položaj, se RKC diskreditira navzven in si ustvarja nape-tosti navznoter.

3. Socialno regulativna funkcija: v zgodovinskem razvoju je RKC razvila in prevzela vrsto družbenih dejavnosti, od socialno skrbniških, izobraževalnih, kulturnih do političnih, gospodarskih, umetnostnih itd.

Modernizacija: z (raz)ločitvijo cerkve od države izgubi RKC večji del dotakratne privilegiranosti, izgubi podporo države, hkrati pa se znebi njenega nadzorstva in postane akter znotraj civilne družbe.

Realni socializem: načelo ločitve od države se radikalizira, RKC je omejena na neposredno religiozno dejavnost in izključena iz vseh drugih področij, ki jih zdaj monopolizira država. Od tod njen paradoksalen položaj, izrinjena je iz sistema in hkrati z marginaliziranostjo pridobi (potencialen) status alternative režimu.

Tranzicija: s svojo vlogo v bivšem režimu si RKC pridobi komparativno prednost v primerjavi z ostalimi civilnimi akterji. Lastno avtonomijo (ki je bila zreducirana, a ne ukinjena!) lahko znova razširja na druga področja, od vseh drugih civilnodružbenih akterjev razpolaga z najmočnejšimi in najraznovrstnejšimi mednarodnimi zvezami, s katerimi si zdaj lahko izdatneje pomaga (medtem ko morajo drugi začeti iz nič) in k temu bi lahko dodali tudi dejavnik, izrazito pomemben na Slovenskem – okrepi si lastno materialno osnovo (denacionalizacija). Problem: kako naj RKC znotraj lastne strategije razmeji religiozno poslanstvo od ostalih, kvazireligioznih in povsem nereligioznih dejavnosti, še zlasti v razmerih, ko tudi mlada država še nima kriterijev o teh razlikah?

4. organizacija: funkcionalna kompleksnost dejavnosti RKC komplicira tudi njeno institucionalno strukturo, hkrati pa razredna in slojevska struktura

družbe vpliva na artikulacijo razmerij med klerom in navadnimi verniki. Ta razmerja nihajo med dvema ekstremoma: posvetna oblast in kler stojita nasproti ostalim vernikom ali pa se posvetni funkcionarji razglašajo za vodje vernikov nasproti cerkveni hierarhiji. Zaradi nevarnosti teh ekstremov RKC razvija različne transmissijske organizacije laikov, ki ostajajo pod vodstvom klerikov (redovi, bratovščine, združenja, Opus Dei, Katoliška akcija idr.).

Modernizacija: razločevanje RKC od države okrepi osamosvajanje lokalnih cerkva od nacionalnih držav, njihovo transnacionalno povezovanje, hkrati pa jim zmanjša avtonomijo do vatikanskega vrha, RKC se še bolj centralizira.

Realni socializem: marginalizacija RKC je interesno povezala klerike z verniki (ker so oboji izključeni iz sistema), hkrati pa tudi okrepila razlikovanje med njimi, ker so se slednji v nasprotju od klerikov lahko vključevali v sistem prek drugih dejavnosti.

Tranzicija: ko cerkvene dejavnosti prenehajo biti zamejene le na versko funkcijo v ožjem smislu (ker država ni več v konkurenčnem odnosu z RKC), se izostrijo protislovje, ki ga zdaj lahko rešuje le RKC sama pri sebi. Problem: kako skrbeti za temeljno katoliško identiteto in hkrati dejavnost razširjati z drugimi vsebinami, področji, ki niso specifično religiozne? Recimo, kako vzdrževati temeljne dogmatske in teološke postulate, pravovernost duhovnikov itd., hkrati pa s tem ne odvrčati drugih, biti popustljiv do navadnih vernikov, prosperirati na demonopoliziranem trgu verskih idej, iskati soglasja v socialnih in kulturnih vprašanjih itd. Kako naj v tej razpetosti RKC igra vlogo »kolektivnega intelektualca«?

Recenzirano delo ponuja koncep-

---

tualna izhodišča za reševanje omenjenih problemov. Izšlo je ob 100-letnici zakona o ločitvi cerkve in države, ob 40-letnici drugega vatikanskega koncila, ob prvi obletnici odhoda bivšega nadškofa Rodeta, v letu smrti Janeza Pavla II. in v letu, ko bomo dobili nov zakon o verskih skupnostih, ki bo v marsičem zakoličil tu obravnavano problematiko povsem na novo. Monografija je zgleden primer, kako je lahko tudi specialistično delo s področja sociologije (religije) politično aktualno in pisano na način, dostopen tudi nespecialistom. Torej prava knjiga ob pravem času.

Jerzy J. WIATR

Drago Zajc

Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2004, str. 272, 3.900,00 SIT (ISBN 961-235-170-8)

Dr. Drago Zajc, profesor politologije na Univerzi v Ljubljani in predsednik Slovenskega politološkega društva, je izdal novo knjigo o sodobnem parlamentarizmu. Gre za enkratno študijo, v kateri se prepletajo trije različni pristopi: analiza zgodovinskih idej, povezanih z vlogo parlamentov v sodobni demokraciji, pravna analiza statusa parlamentov v ustavah sodobnih demokratičnih držav ter empirična študija delovanja sodobnih parlamentov. Tako je študija primerjalna že po svoji naravi. Poleg tega, da profesor Zajc podrobno opisuje delovanje slovenskega parlamenta, hkrati ponuja tudi zanimive mednarodne primerjave, večinoma (čeprav ne izključno) na podlagi podobnih izkušenj

drugih »novih« demokratičnih držav Srednje in Vzhodne Evrope.

Knjiga je razdeljena na štiri dele. V prvem delu avtor obravnava razvoj teorije in prakse parlamentarizma, pri čemer parlamentarizem razume in obravnava kot dinamičen proces, v katerem se razvijata institucionalni okvir in parlamentarne funkcije. Rast vloge parlamentov v drugi polovici devetnajstega in v prvih desetletjih dvajsetega stoletja je določila smer razvoja demokracije v Evropi. V zvezi s tem Zajc poudarja pomen medsebojne povezanosti med evropskim parlamentarizmom in razvojem modernih političnih strank. Čeprav ima njegova analiza veliko vrednost, pa lahko vseeno obžalujemo, da avtor v knjigi ni primerjal evropskega modela parlamentarne demokracije z ameriškim predsedniškim sistemom. Zelo zanimivo delo, ki opisuje razlike med tema modeloma in bi bilo v tem primeru vredno obravnave, je prispeval Fred Riggs.

V drugem delu se avtor posveča različnim razumevanjem koncepta parlamentarizma, in sicer tako, kot so ga razumele najpomembnejše ideologije dvajsetega stoletja. Pri tem so glavni poudarki namenjeni marksistično-leninistični kritiki parlamentarne demokracije, nemškimi, avstrijskim in britanskim socialnim idejam, korporativizmu (tudi neokorporativizmu), fašizmu in nacizmu. Posebno poglavje je avtor namenil izkušnji jugoslovanskega socialističnega samoupravljanja. Zajčeva kritika temelji na oceni, da je šlo za utopično idejo, ki je temeljila na zamisli o neposrednem predstavnstvu družbenih interesov.

V tretjem delu avtor analizira proces demokratizacije nekdanjih komunističnih držav v Srednji in Vzhodni Evropi z vidika spremenjene vloge parlamentov